

*Відомий вчений, талановитий організатор, прекрасний педагог,
чуйна людина. Від нас пішов*

МІХЕЄВ ВОЛОДИМИР КУЗЬМИЧ

24 грудня 2008 р., на сімдесят другому році життя, трагічно обірвався життєвий шлях видатного історика та археолога, доктора історичних наук, заслуженого діяча науки та техніки України, професора Володимира Кузьмича Міхеєва. Трагічність ситуації обумовлена ще й тим, що зовсім недавно наукова громадськість відзначала сімдесятилітній ювілей Володимира Кузьмича. Ми так всі сподівалися, що він буде жити ще багато років, активно займаючись наукою. Проте 2008 р. був дуже важким і ми втратили багатьох своїх колег. На жаль, не минула трагічна доля і Володимира Кузьмича.

Саме науці Володимир Кузьмич присвятив багато років свого життя, із яких більше 40 він пропрацював у Харківському державному (нині національному) університеті. Окрім того, останнє десятиліття життя Володимира Кузьмича було тісно пов'язане з Інститутом сходознавства ім. А. Кримського НАН України.

Володимир Кузьмич Міхеєв народився 12 листопада 1937 р. у с. Луховка Саранського р-ну Мордовської АРСР у родині військового. Після закінчення середньої школи з 1955 р. по 1960 р. він навчався на історичному факультеті Харківського державного університету. Вже тоді В.К. Міхеєв виявляв великий інтерес до медієвістики та археології і тому, ще будучи студентом старших курсів, він почав свій трудовий та науковий шлях у 1959 р. з посади старшого лаборанта Археологічного музею ХДУ, на якій пропрацював до 1965 р. Потім, з

1964 р. по 1967 р., Володимир Кузьмич навчався в аспірантурі ХДУ, і науковим керівником його був відомий український історик та археолог професор Б.А. Шрамко. Ще у студентському віці визначилася сфера наукових інтересів Володимира Кузьмича – історія та культура середньовічних кочівників, зокрема народів Хозарського каганату. На ті часи цей напрям медієвістичних студій не вважався престижним, тоді як славістика відносилася до найбільш пріоритетних напрямків гуманітарних студій. Проте, незважаючи на такі традиції, Володимир Кузьмич вирішив присвятити своє життя вивченню минулого тих східних народів, котрі протягом тривалого часу були сусідами східних слов'ян. Інтерес до Сходу у майбутнього дослідника з'явився завдяки тому, що у студентські роки Володимир Кузьмич слухав лекції відомого орієнталіста – професора А.П. Ковалівського. Навчаючись в аспірантурі, В.К. Міхеєв досліджував на територіях Харківської, Донецької та Луганської областей пам'ятки салтівської культури, що являє собою матеріальну культуру народів Хозарського каганату. Як наслідок цього, у 1968 р. Володимир Кузьмич Міхеєв успішно захистив у Харкові кандидатську дисертацію «Основные ремесленные производства болгаро-аланского населения Подонья VIII–X вв.» за спеціальністю „археологія”. Офіційними опонентами його дисертації були дуже відомі вчені – С.О. Плетньова та А.М. Хазанов.

Подальший життєвий шлях Володи-мира Кузьмича був повністю пов'язаний з наукою і з рідним для нього Харківським державним університетом. Так, з 1965 р. по 1969 р. він пропрацював на посаді викладача кафедри стародавньої історії та археології, а з 1969 р. по 1975 – на посаді старшого викладача цієї кафедри. У той же час, з 1973 р. по 1974 р., він проходив стажування в столиці Болгарії при Софійському державному університеті, що надалі сприяло становленню його особливого інтересу до історії кочових праболгарських племен. Коли Володимир Кузьмич повернувся до Харкова, то це збіглося з реорганізацією кафедр історичного факультету ХДУ, і тому подальша доля його була пов'язана з кафедрою історіографії, джерелознавства та археології, на якій він пропрацював з 1975 р. до 2002 р., спочатку як доцент, а потім як професор та завідувач кафедри. У 1977 р. Володимир Кузьмичу Міхеєву було присвоєно звання доцента. Від самого початку своєї викладацької діяльності в університеті Володимир Кузьмич запам'ятався студентам і колегам не лише як прекрасний лектор, а й як чудова чуйна людина. Працюючи на цій кафедрі, В.К. Міхеєв продовжував їздити в археологічні експедиції, де збирав матеріали для своєї майбутньої докторської дисертації. У науковому світі він став відомим завдяки дослідженням археологічних комплексів хозарського періоду на території Харківської та Донецької областей – Маяки, Сидорове, Суха Гомольша, Старий Салтів, Червона Горка, Червона Гусарівка.

Необхідно зазначити, що В.К. Міхеєв у лісостеповій зоні, в басейні Сіверського Дінця, серед пам'ятників салтівської культури вперше дослідив трупоспалення, етнічна приналежність яких дотепер залишається предметом дискусій. Проте дослідник не ставив собі за мету лише розробку питань етнічної історії салтівського населення басейну Сіверського Дінця. Коло його інтересів стало значно ширше – від етнічної атрибуції поховань до висвітлення питань соціально-економічного розвитку населення північно-західної частини Хозарського каганату. Результатом його багаторічних досліджень став вихід у 1985 р. монографії „Подоння у складі Хозарсько-

го каганату”, де подано аналіз пам'яток салтівського типу у басейні Сіверського Дінця від лісостепу (катакомбний могильник біля с. Старий Салтів) до степу (пам'ятники зливківського типу на півночі Донецької обл. біля сіл Маяки, Сидорове, Богородичне (Теплинське)). Дослідник відзначив дуже високий рівень продуктивних сил салтівського населення басейну Сіверського Дінця. В.К. Міхеєв зробив також важливе відкриття: у середній течії Сіверського Дінця в XI–XII ст. та пізніше на стаціонарних поселеннях біля сіл Маяки та Сидорове продовжувало зберігатися салтівське населення. Окрім того, В.К. Міхеєв переконливо обґрунтував свою гіпотезу, у відповідності до якої постійними мешканцями околиць Верхнього Салтова були воїни-землероби і ці алани ще на Північному Кавказі перейшли від кочового скотарства до землеробства.

Як наслідок, у 1986 р. Володимир Кузьмич Міхеєв успішно захистив у Києві, в Інституті археології АН УРСР, докторську дисертацію „Экономика и социальные отношения у населения салтово-маяцкой культуры Подонья – Приазовья (середина VIII – середина X вв.)”. Відтоді розпочався новий етап у його житті. Так, у 1987–1991 рр. він працював на посаді заступника декана з наукової роботи на рідному історичному факультеті Харківського державного університету. У 1990 р. Володимир Кузьмич отримав атестат професора, що в результаті стало оцінкою його багаторічної праці на історичному факультеті Харківського державного (а нині національного) університету. У 1991 р. Володимира Кузьмича було обрано на посаду завідувача кафедри історіографії, джерелознавства та археології, яку він беззмінно очолював до 2002 р. Роботу на цій кафедрі Володимир Кузьмич певний час поєднував з адміністративною діяльністю, бо він у 1997–1999 рр. займав посаду проректора Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна з навчальної роботи. Це був пік його наукової, викладацької та адміністративної діяльності. Недарма у 1997 р. йому було присвоєно почесне звання заслуженого діяча науки та техніки України. А 10 жовтня 1999 р. його було обрано дійсним членом Української академії історичних наук.

Володимир Кузьмич прекрасно розумів, що майбутнє науки в Україні перебуває в руках молоді. Тому він завжди дуже велику увагу приділяв не лише викладацькій діяльності, а й був науковим керівником тих аспірантів, які готували до захисту кандидатські дисертації. Під його керівництвом захистили кандидатські дисертації А.В. Криганов, М.В. Любічев, В.В. Колода, О.О. Тортіка, В.С. Аксьонов, І.Б. Шрамко, Сахар Мансур (Йорданія), В.В. Скирда. А у 2007 р. було успішно захищено докторську дисертацію О.О. Тортіки, науковим консультантом якого був В.К. Міхеев. З огляду на це є вагомим підстави говорити про те, що Володимир Кузьмич створив у Харкові власну школу хозарознавчих студій. Його учні вже давно зарекомендували себе як висококваліфіковані та об'єктивні дослідники, на що неодноразово звертали увагу на міжнародних наукових форумах.

З 2002 р. і до останніх днів свого життя Володимир Кузьмич працював на посаді професора Східноукраїнської філії Міжнародного Соломонового університету в Харкові. І там він вдало поєднував викладацьку діяльність із науковою. За його активною участю вже у 2002 р. було створено Міжнародний центр хозарознавства, керівником якого він був. Саме створення такого центру дозволило Володимирі Кузьмичу продовжувати археологічні дослідження пам'яток салтівської культури на території Харківської області та видавати науковий часопис „Хозарський альманах”, який він очолював як головний редактор. Окрім того, В.К. Міхеев був членом редколегій періодичних видань Інституту сходознавства ім. А. Кримського – „Східний світ”, МАИЭТ, „Сходознавство”. Багато років він був членом спеціалізованих вчених рад із захисту докторських (кандидатських) дисертацій в Інституті сходознавства ім. А. Кримського НАН України, Інституті археології НАН України, в Харківському національному університеті ім. В.Н. Каразіна. Він був учасником багатьох наукових конференцій, у тому числі Першого і Другого міжнародних колоквиумів „Хозари”, що проходили у 1998 і 2002 рр. в Єрусалимі та Москві. Він є автором більше 140 публікацій у наукових виданнях України, Росії, Болгарії, Польщі, Ізраїлю та інших

країн. Серед його наукового доробку є кілька індивідуальних та колективних монографій (Шрамко Б.А., Міхеев В.К., Грубник-Буйнова Л.П. Справочник по археологии Украины. Харьковская область. – К.: Наук. думка, 1977. – 155 с.; Міхеев В.К. Подонье в составе Хазарского каганата. – Харьков: ХГУ, 1985. – 148 с.; Міхеев В.К., Шрамко Б.А. Археология залізного віку Східної Європи. – Харків, 2000. – 224 с.; Аксенов В.С., Міхеев В.К. Население Хазарского каганата в памятниках истории и культуры. «Сухогомольшанский могильник VIII–X вв.» (Хазарский альманах., Том. 5). – Киев–Харьков, 2006. – 308 с.). Ім'я Володимира Кузьмича Міхеева добре відоме серед його колег в Україні, Росії, Болгарії, США, Угорщині, Ізраїлі, Великій Британії та інших країнах.

Проте ще чимало з його творчих задумів і планів залишилися нездійсненими, нереалізованими через його передчасну смерть. Так, в останні місяці свого життя Володимир Кузьмич активно співпрацював зі співробітниками Інституту сходознавства над виданням рукопису маловідомої праці академіка А.Ю. Кримського „Історія хазарів з найдавніших часів до X віку”. Володимир Кузьмич планував продовжувати публікацію матеріалів своїх багаторічних археологічних досліджень пам'яток салтівської культури у вигляді нових монографій. На жаль, доля розпоридалася інакше.

Світлий образ Володимира Кузьмича – видатного вченого і порядної людини, великого трудівника, талановитого організатора та прекрасного педагога, якому було притаманне багатогранне обдарування і який до останніх днів свого життя був відданий науці, – назавжди залишиться в нашій пам'яті.

О. Б. Бубенок,
доктор історичних наук,
провідний науковий співробітник
Інституту сходознавства
ім. А. Кримського НАН України